

Латинские терминологические стандарты и их лексико-грамматическое обеспечение в медицинской и фармацевтической языковых подсистемах : материалы Междунар. науч.-практ. конф,
Минск, 28 окт. 2025 г.

АСАБЛІВАСЦІ ПАДРЫХТОЎКІ ПЕРАКЛАДЧЫКАЎ СЯРЭДНЯВЕЧНАЙ ЛАЦІНЫ

Д. Г. Мінкевіч

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
Беларусь, Мінск*

Анацыя: Разглядаюцца асаблівасці падрыхтоўкі перакладчыкаў сярэднявечнай лацінскай мовы ў Рэспубліцы Беларусь.

Ключавыя словы: класічныя мовы; класічная філалогія; лацінская мова.

FEATURES OF TRAINING TRANSLATORS OF MEDIEVAL LATIN

D. G. Minkevich

*Belarusian State University,
Belarus, Minsk*

Abstract. The features of training translators of medieval Latin in the Republic of Belarus are considered.

Keywords: classical languages; classical philology; Latin.

Падрыхтоўка перакладчыкаў з лацінскай і старажытнагрэчаскай моў з неабходнасцю абапіраецца на выдатныя базавыя веды гэтых моў, якія дасягаюцца праз адпаведную агульную падрыхтоўку, і толькі над гэтай агульнай можа быць надбудаваная спецыяльная падрыхтоўка перакладчыкаў менавіта з сярэднявечнай лацінскай мовы. Якія мэты маюць быць дасягнутыя падчас агульнай двухгадовай падрыхтоўкі студэнтаў спецыяльнасці «Класічная філалогія?» Вынікам яе будуць:

1) чытанне «з ліста» і пісьмовы пераклад на літаратурную беларускую мову як адаптаваных тэкстаў высокага ўзроўню складанасці, так і аналагічны пераклад арыгінальных класічных тэкстаў сярэдняга ўзроўню, пераважна гістарычнай прозы, пераклад з мінімальным ужыткам слоўніка арыгінальных тэкстаў высокага ўзроўню складанасці;

2) стварэнне пісьмовых тэкстаў на класічных мовах сярэдняга ўзроўню складанасці;

3) навыкі вуснага валодання класічнымі мовамі, магчымасць успрымаць і генерыраваць вусныя тэксты нізкага ўзроўню складанасці, падтрымліваць дыялог на агульныя або спецыяльныя тэмы.

Сэнсам такой падрыхтоўкі з'яўляецца комплекснае, сістэмнае валоданне класічнымі мовамі, што ўключае ў сябе як выдатнае веданне граматыкі, так і шырокі актыўны слоўнікавы запас і яшчэ большы пасіўны.

Асобнай тэмай з'яўляюцца мэты падрыхтоўкі перакладчыкаў з класічных моў, якія маюць адпавядаць выкананню наступных задач:

1) літаратурны (пажадана мастацкі) пераклад на беларускую мову тэкстаў антычнай класікі;

2) літаратурны (пажадана мастацкі) пераклад на беларускую мову літаратурных тэкстаў эпохі ВКЛ і Рэчы Паспалітай;

3) пераклад на беларускую мову лацінамоўных (і грэкамоўных) гістарычных крыніц як часоў антычнасці, так і пазнейшых эпох, розных рэгіёнаў, перш за ўсё ВКЛ.

Выкананне першай задачы вымагае ад перакладчыка выключнага ведання не толькі класічнай лацінскай ці/і старажытнагрэчаскай мовы (ва ўсім яе багацці дыялектаў), але і ў не меншай ступені мовы беларускай, асаблівае значэнне гэта мае для перакладу паэтычнага, які будзе цяжэй апрацоўваць разам з рэдактарам, таму пасля агульнай двухгадовай падрыхтоўкі на наступным этапе студэнт паглыбляе свае веданне класічных моў і навыкі літаратурнага перакладу, канцэнтруючы ўвагу на архаічных і класічных перыядах развіцця моў. Вынікам гэтай спецыяльнай двухгадовай падрыхтоўкі мае быць пераклад «з ліста» або з мінімальнай апораў на слоўнікі класічных антычных тэкстаў высокага ўзроўню складанасці, у тым ліку паэтычных. Другая задача патрабуе спецыяльных ведаў лацінскай мовы пераважна XV–XVIII ст.ст. з усімі яе асаблівасцямі, засваенне якіх вымагае дадатковага часу і высілкаў, таму ў межах спецыяльнай падрыхтоўкі акцэнт робіцца на спецыфіку гэтых перыядаў развіцця лацінскай (або грэцкай візантыйскай) мовы. У выніку гэтай падрыхтоўкі студэнт таксама знаёміцца з асаблівасцямі літаратуры адпаведнага часу і рэгіёну, рыхтуецца перакладаць як прозу, так і паэзію. Задача нумар тры мае больш шырокі спектр: ад амаль паслоўнага перакладу (з адпаведнай тэрміналогіяй) на замову гісторыка, які часам хоча ведаць не толькі змест, але і структуру нават асобных сказаў ці словазлучэнняў, дакладны пераклад асобных слоў — і да літаратурнага перакладу на сучасную беларускую мову пры выданні гістарычнай крыніцы. Па-за ўласна перакладам падчас працы над гістарычнай крыніцай перакладчык сутыкнецца і са складанасцямі палеаграфіі рукапісаў, і з памылкамі ў тэкстах, і з сапасаванымі тэкстамі і г. д., што таксама вымагае адпаведнай спецыяльнай падрыхтоўкі. Можна таксама прыйсці да высновы, што пачынаючы як найменш з другога года навучання з чатырох мае рацыю спецыялізацыя студэнтаў-класікаў з падзелам іх на будучых выкладчыкаў (з адпаведнымі дадатковымі дысцыплінамі метадычнага накірунку) і будучых перакладчыкаў, якія, у сваю чаргу, атрымаюць больш глыбокую спецыялізацыю: мастацкі пераклад, набліжаны да літаратурнай дзейнасці, і пераклад гістарычных крыніц з паглыбленым вывучэннем палеаграфіі, гістарычнай, юрыдычнай і тэалагічнай тэрміналогіі. Перакладчыкі крыніц маюць праходзіць практыкі пад кіраўніцтвам куратараў не толькі з ліку філолагаў, але таксама і гісторыкаў, што наблізіць выпускнікоў да будучай працы. Вялікую ролю ў падрыхтоўцы перакладчыкаў крыніц могуць адыграць адмыслова створаныя хрэстаматы, у якіх студэнты будуць

бачыць адначасова той самы тэкст у выглядзе рукапісу, у друкаваным выглядзе з поўным захаваннем усіх асаблівасцей рукапісу (памылкі, скарачэнні, асаблівасці пунктуацыі і г. д.), расчытаны тэкст (раскрытыя скарачэнні і лігатуры, выпраўленыя напісанне малых і вялікіх літар, граматычныя памылкі, стандартызаванае напісанне слоў «як у слоўніку»), падрадкавы пераклад, літаратурны пераклад з каментарамі. Такая шматслойная падача, асабліва з тлумачэннямі і адмысловымі практыкаваннямі, паспрыяе фармаванню навыкаў расчыткі і перакладу тэкста, палепшыць веданне асаблівасцяў сярэднявечнай і позняй лацінскай мовы. Першапачатковая расчытка і пераклад *Litterae annuae* ажыццяўляліся менавіта пад такой оптыкай: наблізіць рукапісны тэкст да студэнта праз адмысловыя друк і пераклад, але гэта надта звужала б падыход да тэкста, прызначанага для шырокага кола чытачоў. Лацінская мова езуіцкіх летапісаў мае рысы, адпаведныя для сваіх носбітаў-езуітаў, якія трэба не толькі вывучаць, але і знаёміць з імі студэнтаў:

1) мова багатая насычаная хрысціянскай рэлігійнай тэрміналогіяй, пры гэтым, некаторыя аўтары адмыслова ўжываюць запазычэнні са старажытнагрэчаскай мовы, таксама багаты спіс матэрыяльных прадметаў культуры;

2) ужываецца юрыдычная тэрміналогія, назвы адміністрацыйных пасад, тэрміны архітэктуры і будаўніцтва, вайсковага слоўніка;

3) цытаты з Бібліі і антычнай літаратуры, алюзіі, метафары і параўнанні, рытарычныя фігуры;

4) на сінтаксіс мовы аказала ўплыў яшчэ рэнесансная мода на класічную лаціну: няхай рытарычныя перыяды і не ўласцівыя тэкстам летапісаў, але наяўнасць інфінітыўных і дзеепрыметнікавых зваротаў значная,

5) стылістычная размаітасць мовы таксама можа выклікаць збянтэжанасць у неабазнанага чытача: у часы паліткарэктнасці і талерантнасці некаторыя выказванні шакуюць, да чаго перакладчыка таксама трэба рыхтаваць.

Гэтым і падобным асаблівасцям лацінскай мовы трэба адмыслова вучыць будучых перакладчыкаў гістарычных крыніц, пачынаючы ўжо з другога курса навучання, ствараючы для іх адмысловыя, аб'яднаныя адпаведнай тэмай, групы практыкаванняў на аснове рэальных тэкстаў, паступова падводзячы студэнтаў спачатку да тэкстаў з пэўнай ступенню адаптацыі, а нарэшце і да рукапісаў, азнаямляючы студэнтаў не толькі з асаблівасцямі мовы, але і з рэаліямі эпохі: рэлігійнымі, юрыдычнымі, архітэктурнымі, адміністратыўнымі і г. д. Стварэнне такіх адмысловых дапаможнікаў, падручнікаў і хрэстаматый мае стаць супольнай працай для філолагаў і гісторыкаў, бо самі лацінамоўныя гістарычныя крыніцы — гэта ніва для міждысцыплінарнай супольнай працы спецыялістаў розных накірункаў навукі.

Адпаведна акрэсленым мэтам трэба ствараць адукацыйныя стандарты, вучэбныя праграмы дысцыплін, навучальныя планы.

Для падрыхтоўкі перакладчыкаў неабходнымі з'яўляюцца адбор і стварэнне адпаведных інструментаў: падручнікаў, дапаможнікаў, хрэстаматы і слоўнікаў. Навучанне ў Рэспубліцы Беларусь адбываецца на дзяржаўных мовах: беларускай і рускай, але спецыфіка падрыхтоўкі вымагае ўжытку найлепшых сродкаў навучання і на іншых мовах. Разгледзім некаторыя наяўныя падручнікі і слоўнікі. Для агульнай двухгадовай падрыхтоўкі па старажытнагрэчаскай мове можа быць прапанаваны падручнік Славіянскай [4], хрэстаматыя ΣΥΛΛΟΓΗ [11], Athenaze [8], і інш. [6], [7], па лацінскай мове базавы падручнік Солапава [3], Lingua Latina per se illustrata [9], слоўнікі Жлуткі [1], Дварэцкага [2], Сондэля [10] і г. д. Для спецыяльнай падрыхтоўкі перакладчыкам антычных тэкстаў маюць быць прапанаваны арыгінальныя празаічныя і паэтычныя тэксты шэрагу антычных аўтараў. Для спецыяльнай падрыхтоўкі па лацінскай мове пажаданы ўжытак адмысловых слоўнікаў, напрыклад, Капэллі [5].

Сучасная рэальнасць прапануе нам яшчэ некалькі няпростых выпрабаванняў у навучанні класічным мовам і ў падрыхтоўцы перакладчыкаў (і не толькі): інтэлектуальныя пошукавыя сістэмы, нейрасеткі, наяўнасць і даступнасць для студэнтаў вялікай колькасці інфармацыі ў сеціве. Студэнты часта арыентуюцца ў сучасных тэхналогіях лепей за выкладчыкаў, што можа не проста паставіць пад сумнеў традыцыйныя метады выкладання і праверкі ведаў і навыкаў, але і цалкам іх аб'ясцэніць. У групе з 12 чалавек студэнтаў (не класічная філалогія) 100 % могуць карыстацца тымі ці іншымі тэхналагічнымі сродкамі (ад гугл-перакладчыка да GPT-chat), працуючы над хатнім заданнем, бо гэта скарачае час на выкананне заданняў, памяншае колькасць памылак і ... «так робяць усе», то бок гэта даніна сучаснай модзе. Гэта вымагае ад выкладчыкаў дэталёвага азнаямлення з сучаснымі інтэлектуальнымі тэхналогіямі, валодання імі і творчага падыходу ў стварэнні метадык выкладання і кантролю ведаў у сучаснай рэальнасці і таксама навучання студэнтаў правільным карыстаннем гэтых сродкаў, каб ператварыць прагрэс з праціўніка ў саюзніка. Трэба звярнуць увагу на тое, што і самі студэнты ўздымаюць пытанні мадэрнізацыі выкладання класічных моў.

Гэтым і падобным асаблівасцям лацінскай мовы трэба адмыслова вучыць будучых перакладчыкаў гістарычных крыніц, пачынаючы ўжо з другога курса навучання, ствараючы для іх адмысловыя, аб'яднаныя адпаведнай тэмай, групы практыкаванняў на аснове рэальных тэкстаў, паступова падводзячы студэнтаў спачатку да тэкстаў з пэўнай ступенню адаптацыі, а нарэшце і да рукапісаў, азнаямляючы студэнтаў не толькі з асаблівасцямі мовы, але і з рэаліямі эпохі: рэлігійнымі, юрыдычнымі, архітэктурнымі, адміністратыўнымі і г. д. Стварэнне такіх адмысловых дапаможнікаў, пад-

Латынскыя тэрміналагічныя стандарты і іх лексіка-грамматычнае забеспячэнне ў медыцынскай і фармацэўтычнай мовных падсістэмах : матэрыялы Міжнароднага навукова-практ. канф., Мінск, 28 окт. 2025 г.

ручнікаў і хрэстаматый мае стаць супольнай працай для філолагаў і гісторыкаў, бо самі лацінамоўныя гістарычныя крыніцы — гэта ніва для міждысцыплінарнай супольнай працы спецыялістаў розных накірункаў навукі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Лацінска-беларускі слоўнік* актавай мовы Вялікага Княства Літоўскага XIII–XVIII ст.ст. : у 2 ч. / Дэпартамент па архівах і справаходству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Установа «Беларускі навукова-даследчы інстытут дакументазнаўства і архіўнай справы»; склад. А. А. Жлутка. – Мінск : БелНДДАС, 2021, 2021.
2. *Дворецкий, И. Х.* Латинско-русский словарь : 200 тыс. слов и словосочетаний / И. Х. Дворецкий. – Москва : Русский язык-Медиа, 2005.
3. *Латинский язык : Учебник и практикум для академического бакалавриата* / А. И. Солопов, Е. В. Антоненц. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд. Юрайт, 2016. – 458 с. : табл. (Бакалавр. Академический курс / Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова).
4. *Учебник древнегреческого языка* : [для преподавателей высшей и средней школы, аспирантов и студентов] / М. Н. Славятинская. – 4-е изд., стер. – М. : Флинта, 2023. – 731 с. ; 24 × 17 см. – Библиогр. – 729 с.
5. *Cappelli, A.* Dizionario di Abbreviature Latine ed Italiani. Milano, 1912. LXVIII, – 529 p.
6. *Christophe Rico* Polis : lalein tēn koinēn dialektōn tēn zōsan = Polis : speaking ancient Greek as a living language. Level one. Student's volume / Christophe Rico ; with the collaboration of Michael A. Daise ; illustrated by Pau Morales. – 2015. – 326 p.
7. *Λόγος. Ἑλληνικὴ γλῶσσα αὐτοεικονογραφημένη.* = Logos. Lingua Graeca per se illustrata. CULTURA CLASICA, 2023. – 383 p.
8. *Maurice Balme, Gilbert Lawall, and The late James Morwood.* Athenaze. An Introduction to Ancient Greek / Maurice Balme, Gilbert Lawall, and The late James Morwood. Oxford, 2016. – 464 p.
9. *Orberg, H. H.* Lingua Latina per se illustrata / Orberg H.H. Kolding, 1991. – 329 p.
10. *Sondel Janusz.* Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków. Kraków, Universitas, 2011. – 1008 s.
11. *ΣΥΛΛΟΓΗ* : Хрестоматія : зборнік матэрыялаў для вывучэння дрэвнегрэчаскага мовы / сост. М. Н. Славятинская – М. : Филоматис, 2012. – 350, [1] с.